

Odgovor na prigovore o hipnotizmu.

Piše: Dr. Josip Carević — Split.

Predgovor.

„Bogoslovska Smotra“ u Zagrebu, god. VI, br. 3. str. 271 i 299, donosi kritiku i recenziju moje studije: „Hipnotizam u svijetlu filozofije“¹ iz pera g. sveučilišnog profesora dra. Josipa Pazmana, koji tvrdi, da hipnotizam potječe od zločestog duha.

Na prigovore, koje je tu g. kritičar iznio, namjeravam odgovoriti u ovoj radnji.

U ovom odgovoru nalaze se nova razjašnjenja i opširnije su razvijeni mnogi dokazi, te su već izneseni u objelodanjenj raspravi, stoga sam odlučio i ovu radnju pretiskati napose, e da se tako još bolje upotpuni prva radnja i da nekoja manje jasna mjesta ovog dosta teškog pitanja dobiju novoga svijetla.

Nu ovaj odgovor ima i drugu svrhu, da naime mlađoj prosvijetljenoj ruci hrvatskog naroda, a osobito hrvatskim sveučilištarcima i bogoslovcima, podade praktičan primjer, kako treba da se razvija znanstveno raspravljanje (disputatio). Zato sam nastojao držati se što tačnije pravila, koja propisuje dijalektika, e da se raspravljanje ispravno započne, razvije i dobro završi. Dijalektika zahtijeva dvoje:

U prvom redu traži, da oba raspravljača, naime branitelj teze i protivnik, tačno naznače, o čemu se radi, da ustanove statum quaestionis, zatim da jasno i ukratko iznesu dokaze za tezu i proti njoj, da se slože n nekojim temeljnim načelima i da raspravljaju učtivo i mirno.

¹ Nabavlja se kod „Hrvatske knjižare“ Split. Cijena para 90 više 10 para za poštarinu.

U drugom redu traži dijalektika, da napose branitelj najprije dokaže tezu, a zatim da pobija prigovore protivnika; ali prije pobijanja mora vijerno navesti protivnikove riječi pak ih onda redom pretresati i držati u načela; saepe nega, concede parum, distingue frequenter.²

Radi toga iznašam u prvom poglavlju izvadak iz študije, u kojem ukraćko obrazlažem tezu o prirodnosti hipnotizma; zatim tačno, među navodnim znakovima i podcrtane, prenašam prigovore protivnika, naznačiv i stranicu, na kojoj se nalaze; prigovore često niječem i nijekanje razlozima utvrđujem, na više mjesta razlikujem, a gdje protivnik ima pravo, priznajem. Ovoliko kao predgovor.

1. Izvadak iz študije o hipnotizmu.

Prije svega potrebno je tačno opredijeliti, što se u spomenutoj studiji i u ovom odgovoru razumijeva pod riječima „hipnotizam“ i „hipnoza“. „Hipnotizam“ uzet u aktivnom smislu ovdje označuje stalno umjeće, kojim možemo prouzročiti umjetni san, ili stanje snu slično, kao i neke zanimive pojave, koji su sa takovim stanjem spojeni.

Hipnotizam pak uzet u objektivnom smislu označuje spomenuto stanje skupa sa odnosnim pojavama ili fenomenima.

„Hipnoza“ označuje ovdje, prema Coconnier-u, neko posebno stanje osjetljivosti nervoznog sistema, katkada naravno i spontano, a katkada prouzročeno, i to ili umjetno i hotimično, ili slučajno i nehوتيčno, uslijed česa osoba postaje sugestibilna u različitom stupnju t. j. postaje sposobna, da primi u se sliku, koju joj riječi hipnotizatora sugeriraju i da većom ili manjom vjernošću provede u djelo ono što dotična slika predstavlja.³

Ovom definicijom isključujem iz pojma hipnotizma sve one fenomene, za koje je jasno, da se ne mogu logično tumačiti niti sa izvanrednom osjetljivošću niti sa sugestijom, kao n. p. fenomeni pravog spiritizma i telepatije.

² Willems: Institutiones Philosophicae vol. I, p. 91, § 6.

³ Coconnier: L' hypnotisme franc, p. 257.

Nadalje ograničio sam se isključivo na fenomene od liječnikâ po bolnicama znanstveno ustanovljene, zato se moja rasprava ne bavi fenomenima, što ih proizvode razni šarlatani po ulicama, a čuju se pod nazivima magnetizma, mezerizma hipno-spiritizma, okultizma i t. d.

Napokon teza o prirodnosti odnosi se samo na one fenomene, koji su izričito u mojoj raspravi navedeni kao znanstveno ustanovljeni, od kojih su se nekoji i pred mojim očima dogodili prigodom Zitolovih eksperimenata. Ovakove fenomene dijelimo u dvije kategorije:

a) fenomeni vulgarnog hipnotizma, što dolaze u raspravi pod imenom: letargija, katalepsia, somnambulizam, sugestija.

b) fenomeni višeg hipnozma (*hypnotismus superior*), što dolaze pod prividnim imenom: „jasnogledanje“, „premještanje sjetila“ i „čovječja telegrafija“.

Pretpostaviv ovo, sadržaj se spomenute studije može svesti u slijedeći silogistični oblik:

Neka činjenica ili neki skup fenomena, koji imaju razlog svoga bitisanja i svoj dostatni uzrok u prirodi, nije po sebi (per se) porijekla izvanprirodnoga ili đavolskoga.

Nu hipnotizam jest činjenica ili skup fenomena, koji imaju razlog svoga bitisanja i svoj dostatni uzrok u prirodi.

Dakle hipnotizam nije po sebi izvanprirodnoga ili đavolskoga porijekla. — Jasno je, da između dviju premisa ovog argumenta treba obrazložiti samo drugu premisu, jer je prva po sebi jasna, a zaključak je nuždan, kad se dokaže druga premissa. Nu upravo obrazlaganjem druge premise bavi se moja studija o hipnotizmu, i to na slijedeći način:

A) Fenomeni vulgarnog hipnotizma t. j. letargija, katalepsija, somnambulizam i sugestija imaju svoj dostatni uzrok u prirodi;

a) jer se po svojoj biti identični fenomeni zbivaju:

1. u budnom stanju. Dokazalo se je naime na trećem internacionalnom kongresu u Münchenu god. 1897., da su fenomeni, te se opažaju pri vegetativnoj strani čovječjoj u budnom stanju, n. pr. dizanje i padanje tjelesne temperature, ukusa, probave, pak izlučivanje znoja, suza i t. d. vrlo slični dapače identični s onima, te se vide u stanju hipnoze, jer se hipnotizovanoj osobi sugestijom hipnotizatora pričinja kao da

čuti vrućinu i studen; kao da se znoji, roni suze i t. d.⁴ Hiperestezija hipnoze (izvanredno osjećanje) je slična hiperesteziji opipa kod slijepaca.

2. kod naravnog sna. Hipnotizator se razgovara sa hipnotizovanom osobom, kao što se često puta obična osoba razgovara sa naravnim somnambulom.⁵

3. kod naravnih bolesti. Kod luđaka n. pr. opažaju se pojavi t. zv. „podvostručenja osobe“ isti kao i u stanju hipnoze. Ima luđaka, koji sebi utvaraju kao da su kraljevi kakvog velikog kraljevstva, da posjeduju ogromnu flotu na moru i t. d. Stanje hipnoze je vrlo slično stanju, te se opaža kod naravnih živčanih bolesti, koje liječnici nazivlju epilepsijom, katalepsijom i somnambulizmom.

Sve ove fenomene kod budnog stanja, naravnog sna i naravnih bolesti uzrokuje priroda, stoga nije logično niti u stanju hipnoze pripisivati ih izvanprirodnim uzrocima (Sr. Hipnotizam ... str. 27—54 incl.).

b) Sva navedena somatična i psihična sredstva hipnoze jesu uspješna, a nabrojani prirodni uzroci proporcijonalni su hipnotičnim učincima. Stoga vulgarni hipnotizam jest prirodnog porijekla.

B) Fenomeni višeg hipnotizma, t. j. tobožnje „jasno gledanje“, „premještanje sjetila“, „čovječja telegrafija“, imaju također barem probabiliter svoj dostatni uzrok u naravi ljudskoj, jer se ne može dokazati očita disproporcija između njih i uzroka prirodnih, koje navađaju razni fiziolozi, psiholozi, filozofi i liječnici. „Jasno gledanje“ naime tumače hiperestezijom vidnih organa (str. 56), a „premještanje sjetila“ hiperestezijom opipa i halucinacijom (str. 57), napokon „čovječju telegrafiju“ tumače hiperestezijom opipa, nesvjesnim titranjem mišica, nevidljivim šaptanjem i prenašanjem moždanskih podražaja preko etera, koji podražaji u moždanima druge osobe pobuđuju istu sjetilnu predočbu.⁶ Podbrisah riječ sjetilnu, jer pitanje može da bude jedino o sjetilnim predočbama, pošto je neposredno prenašanje spiritualnih pojmova kao takvih od jedne osobe k drugoj nemoguće prirodnim putem, ali

⁴ Schütz: Der Hypnotismus S. 22 ss.

⁵ Bernheim: Neuste Studien über Hypnotismus p. 69 (Schütz).

⁶ Gutberlet: Apologetik II, S. 227.

takovi se fenomeni ne događaju u znanstvenom hipnotizmu (str. 61.).

Nu još nitko nije dokazao, da je očito nerazmjerje između spomenutih fenomena i navedenih im prirodnih uzroka; prema tomu prirodni uzroci u našem se slučaju ne mogu isključiti.

Nadalje općenito je priznato pravilo, da je posve nelogično kod ikakvog fenomena zaključivati na izvanprirodni uzrok, dok nijesu očevidno isključeni prirodni uzroci. Dakle je posve nelogično zaključivati na izvanprirodni uzrok također kod fenomena višeg hipnotizma.

Iz dojakošnjeg razlaganja s pravom zaključujemo, da je hipnotizam prirodnog porijekla, nu priroda po sebi nije zla; ne može biti stoga ni hipnotizam po sebi zla stvar; hipnotizam je dakle po sebi indiferentan; a hipnotizovanje postaje činom dobrim ili zlim prema tomu, koja namjera i koji razlozi vode hipnotizatora, i u kojim se okolnostima hipnotizovanje obavlja. Ovo je dakle izvadak onoga, što sadržaje moja studija, u koliko može da zanima g. štioća.

Sad prelazim na obaranje prigovora.

2. Urijednost teze o prirodnosti hipnotičnih fenomena.

a) G. dr. Pazman tvrdi, da brani prirodnost hipnotizma znači isto, što brani očitlu zabludu, jer da je hipnotizam po sebi zla stvar. Evo njegovih riječi:

„G. pisca rekao bih samo djelomična izvanjska sličnost između sna i hipnoze zavađa na krivo mišljenje, da se hipnoza daje naravnim putem rastumačiti“ (str. 274.).

„Po mojem mnijenju kriva je premisa, da su uzroci hipnotizma naravni“ (str. 280.).

„Ovako se eto zabaše na stramputice, kada se zla stvar brani, kada se nešto nenaravna hoće prikazati naravnim“ (str. 276.).

„Pa sve to kad promotriš, lako dolaziš do zaključka bez osobitog oštroumlja, da je to (hipnotizam naime) stvar nemoralna i zla, koja sa prirodnim silama nema saveza, uprav kao ni spiritizam“ (str. 283.).

β) G. kritičar nadalje zove protivnu tezu, koja brani đavolsko porijeklo hipnotizma, izvjesnom i sigurnom. Ovo potvrđuje slijedeća njegova stavka :

„to je isto tako izvjesno i sigurno, da se ne može „naravnim putem dogoditi što se događa u „hipnotizmu....“ (str. 278).

Odgovaram: na α) Nije istina, da je teza o prirodnosti hipnotizma očita zabluda, kriva premisa, krivo mišljenje, zla i nemoralna stvar. Eto zašto.

Očita zabluda i t. d. ne može biti teza, koja se temelji na zaista jakim motivima razuma ili ugleda (quae innititur motivis vere gravibus rationis vel auctoritatis).

Ali teza o prirodnosti hipnotizma temelji se baš na takovim motivima.

Da su motivi razuma, koji podupiru tezu o prirodnosti hipnotizma, zaista jaki, može se razabrati već iz onoga, što iznesoh u prvom poglavlju ovoga odgovora, ali to će još jasnije biti tokom rasprave, kad budem pobijao pojedine prigovore.

Da se pak ova teza temelji i na jakim motivima ugleda, tko će se usuditi poreći, kad promisli na čitavu falangu najuglednijih savremenih katoličkih auktora, koji su probati i optimae notae auctores, a ipak brane prirodnost hipnotičnih fenomena.

Ti auktori jesu slijedeći: Dominikanac Coconnier, Mons. Elia Meric, sveć. Schneider; isusovci: Van Tricht, De Bonniot, Guibert, Matthiussi, Pesch, Macinai,⁷ profesori: Touroud de Picqus, Lelong, Gutberlet, Willems; liječnik dr. Lapponi; moralist Berardi, Génicot, Lehmkuhl, D'Annibale, Castelein, Matharan, Joann Mir, Gousse, Alberti, Bertier, Arcelin, De Kyrvan, Puig y Sais, Cirera, Blanc, Antonelli, Pujador, Massana, pak Noldin, Müller, Ferreres⁸ i t. d., te se može kazati, da je prava rijetkost u današnje doba naći uglednijeg auktora, koji bi branio tezu pisca Josipa Franco o đavolskom porijeklu hipnotičnih fenomena. Napokon i odluke vrhovnih crkovnih sudišta t. j. rimskih kongregacija, bjelodano obaraju

⁷ Macinai; Magia bianca.

⁸ Compendium Theologiae Moralis r. 206.

tvrdnju g. kritičara. Ovdje ću navesti odgovor kongregacije S. Officii dneva 26./7. 1899., upravljen nekom liječniku, koji bijaše zapitao, da li mu je slobodno prisustvovati raspravama o upotrebljavanju hipnotičnih sugestija pri liječenju nemoćne djece i novim hipnotičnim pokusima, koje priređivaše neko liječničko društvo. Odgovor je sv. Zbora glasio, da je liječniku dozvoljeno prisustvovati pokusima, koji su već jednom učinjeni; ali, uz neke uvjete; a kod novih pokusa, da mu je također dozvoljeno, izuzev slučaj, gdje bi takovi pokusi očito prekoračivali prirodne sile; ako bi pak to prekoračenje bilo samo dvojbeno, sv. Zbor je izjavio, da se prisustvovanje može također pripustiti, ali se mora izbjeći eventualna sablazan. Evo latinskog teksta: „Quoad experimenta iam facta permitti posse, modo absit periculum superstitionis et scandali, et in super orator paratus sit stare mandatis S. Sedis, et partes theologi non agat. — quoad nova experimenta, si agatur de factis quae certo naturae vires praetergredientur, non licere; sin vero de hoc dubitetur, praemissa protestatione nullam partem haberi velle in factis praeternaturalibus, tolerandum, modo absit periculum scandali“.

Urednik rimskoga časopisa „Analecta ecclesiastica“ (1899. p. 340.), koji donosi ovaj odgovor, izrijeком primjećuje, kako sv. zbor nije htio načelno ovdje riješiti pitanje o dopuštenosti sugestije ili hipnotizma, nego je samo dao praktičnu uputu u konkretnu slučaju.⁹ Svećenik i profesor Antonelli objelodanio je u samom Rimu, od crkvene vlasti odobrenu i po više puta izdanu liječničku pastoralku,¹⁰ u kojoj vrlo odriješito brani prirodnost znanstvenog hipnotizma i pobija uspješno protivničke navode.

Nadalje uvjereni katolik dr. Lapponi, osobni liječnik i prijatelj Leona XIII., napisao je djelo: „Ipnotismo e Spiritismo“, u kojemu također odlučno brani prirodnost znanstvenog hipnotizma navođenjem ozbiljnih i jakih razloga. Sve ovo što iznesosmo dokazuje, da hipnotizam nije zla stvar, jer zlu stvar nije dozvoljeno braniti, niti crkva može dopustiti u ijednom slučaju, prisustvovanje ili proizvođanje pokusa, koji su po sebi zli.

⁹ Vrhbosna, 1915., br. 21.—22.

¹⁰ Antonelli, „Medicina Pastoralis“ Pustet, Roma, 1905.

na β) Nije istina, da je teza o đavolskom porijeklu hipnotizma izvjesna i sigurna. Noetika naime uči, u čemu sastoji sigurnost, kad veli: „sigurnost je čvrsto pristajanje razuma uz istinu, koje izključuje oprečno mnijenje i proizlazi iz očevidnosti same stvari.“¹¹ Tri se dakle uslova zahtijevaju, da se uzmogne o nekoj tezi ustvrditi sigurnost (certitudo). Najprije, čvrsto i sigurno pristajanje našega razuma ne može biti nego uz pravu istinu. Drugo, pristajanje razuma, e da bude sigurno, mora isključiti oprečno mnijenje, i to ne samo njegovu vjerojatnost (probabilitatem) nego također i njegovu mogućnost (possibilitatem). Treće, sigurno pristajanje razuma zahtijeva, da se ova nemogućnost oprečnog mnijenja jasno razabire tako, da bude uklonjena svaka bojazan zablude. Nu nijedan od ovih uslova ne nalazi se kod teze o đavolskom porijeklu hipnotizma. O njoj se najprije ne može kazati, da je prava istina, jer je svi fiziolozi, psiholozi i liječnici, te ogromna većina filozofa i teologa a napose kat. moralista zabacuje i iznosi proti njoj jake razloge iz naravi same stvari. Na isti način nema tu niti drugoga uslova, jer spomenuta teza ne može isključiti niti probabilnosti oprečnog mnijenja, a kamo li njegovu mogućnost, ta, oprečno je mnijenje, t. j. teza o prirodnosti hipnotizma, dandanas sententia communis inter auctores, kako to malo prije vidjesmo.

Ne posjeduje napokon ni trećega uslova.

Da jasno uzmognemo razabrati nemogućnost protivne teze, treba je da ta protivna teza bude očita zabluda, očiti nesmisao, jer nam je jedino u takovom slučaju isključena svaka bojazan, da se nijesmo možda prevarili. Nu obrazložismo gore, da se teza o prirodnosti hipnotizma ne može nazvati zabludom, a još manje bezsmislenom; fali dakle i treći uslov.

Stoga teza g. kritičara o đavolskom porijeklu hipnotizma nije ni sigurna ni izvjesna.

Ovaj nam zaključak potvrđuje i druga činjenica, što naime niti među Hrvatima niti među Slovencima spomenuta teza ne broji pristaša. Osvrnuše se na moju studiju pohvalnim riječima, a tim se složiše i s mojom tezom: slovenski „Čas“ 1914.; „Hrvatska Straža“ 1915., br. 1.; „Vrhbosna“ 1915., br. 21.—23.; „List Biskupija: Dubrovačke, Šibenske i

¹¹ Willems: Instit. Philosophicae vol. I. p. 122. Treviris 1906.

Kotorske“ 1914., br. 9.; „List Biskupije Splitsko-Makarske“ 1914., br. 4.—5.; „Riječke Novine“ 1914., br. 138.; „Hrvatska Misao“ 1914., br. 38.; „Novine“ 1915., br. 224.

Napokon najjača potvrda za naš zaključak jest gore navedeni odgovor zbora S. Officii, iz kojega se jasno razabire, da hipnotizam nije sigurno praznovjerje (res certo superstitionis) t. j. da se ne može sa sigurnošću kazati, da je hipnotizam porijekla đavolskoga, da je isto što i spiritizam, jer sigurno praznovjerje crkovna vlast ne može dozvoliti u nijednom slučaju.

3. „Ključ“ za riješenje hipnotizma.

α) G. kritičar tvrdi, da je ključ za riješenje pitanja o naravi hipnotizma, fakat ovisnosti hipnotizovane osobe o volji hipnotizatora. Evo njegovih riječi:

„Ponajprije konstatiram, da sâm g. pisac „priznaje, da prvi učinak hipnoze, umjetni san „može biti jači ili slabiji prema sposobnosti, „hipnotizovanog subjekta ili volji hipnotizatora (5) A na str. 10. veli g. pisac: „Jasno je „dakle, da su uspavane osobe pod vlašću hipnotizatora i ovise o njegovoj slobodnoj volji, „jer bez njegove volje niti se mogu probuditi „iz hipnotičkog sna, niti išta drugo mogu učiniti same po sebi“.

„Ovo ističem kao veoma važno i kao „ključ „k riješenju cijeloga problema“ (str. 272.).

β) Nadalje tvrdi, da ja nijesam dosta pozornosti posvetio gore spomenutom faktu. Ovo potvrđuje slijedeća njegova stavka:

„Ove riječi jesu ključ za riješenje cijeloga „ovoga problema, samo šteta, što im g. pisac „nije posvetio veću pozornost“, (str. 299.).

γ) Napokon tvrdi, da je dotični fakat ujedno dokaz za đavolsko porijeklo hipnotizma, što se razabire iz slijedećih stavakâ:

„I upravo zato, što kod hipnoze igra bitnu „ulogu volja hipnotizatora, dokaz je, da se tu „ne radi o naravnom već o nadnaravnom razlogu hipnotičkih fenomena“ (str. 278.).

Odgovaram na α) Nije istina, da se ključem za riješenje pitanja o naravi hipnotizma ima smatrati spomenuta ovisnost hipnotizovane osobe o volji hipnotizatora, jer ključ otvara nešto drugo, a nema potrebe, da sâm bude otvaran, dočim spomenuta ovisnost jest pitanje zatvoreno t. j. još neriješeno, čije se riješenje ovdje i u studiji traži, bît naime hipnotičnog pitanja jest pitanje, da li je spomenuta ovisnost prirodnog ili izvanprirodnog porijekla.

na β) Nije istina, što g. kritičar veli, da nijesam posvetio dosta pozornosti spomenutom faktu, nego je naprotiv istina, da sam u studiji o hipnotizmu rečenom faktu posvetio glavnu i najveću pozornost; ta, spomenuti fakat jest upravo jezgra studije, svi u raspravi nanizani argumenti idu za tim, da obrazlože, kako u onom vanrednom i zanimivom odnošaju, u onoj ovisnosti uspavane osobe o volji hipnotizatora nema ništa, što bi se moralo pripisati izvanprirodnim uzrocima.

Tko hoće o tomu da se uvjeri, neka čita poglavlje studije pod naslovom: „Definicija i narav hipnotizma“ (str. 22.—37. incl.). Tu se navadaju činjenice iz iskustva, a potvrđene auktoritetom raznih liječnika i psihologa: Carpenter, Finlay, Brièrre de Boismont, Schubert, Beattie, Moll, Bernheim i t. d. iz kojih se vidi, da jednaki odnošaj ovisnosti, kao u stanju hipnoze, opstoji također kod naravnih somnambula, kad se koja osoba stane s njima razgovarati, pak se iz toga zaključuje, da identični fenomen, i u stanju hipnoze, mogu prouzročiti same prirodne sile, i zato ne treba pozirati za izvanprirodnim uzrocima; dosta je naime, da se za neki fenomen jednom ustanovi, da ga prouzročiše prirodne sile, i jasno slijedi zaključak, da ga u nijednom slučaju ne treba više pripisivati izvanprirodnim silama. Tako i ovdje. Kod naravnih somnambula spomenuta ovisnost nije ništa drugo, nego li psihični saobraćaj spavaoca i njegova ispitivača, stoga taj isti fenomen i u stanju hipnoze nije po sebi drugo nego li naravni psihični saobraćaj. Isto se razabire iz poglavlja pod naslovom: „Srestva i uzroci hipnotizma“ (str. 38. do 54. incl.), gdje se navadaju fiziološki i psihološki uzroci hipnotičkih fenomena, te se pomoću sugestije tumači prirodnim putem upitni odnošaj. Iz svega se dakle vidi, da je spomenuti odnošaj jezgra rasprave, da je to os, oko koje se čitavo raspravljanje vrti, i po tom prigovor g. kritičara pada.

na γ) Nije istina, da je spomenuti fakat ujedno dokaz za đavolsko porijeklo hipnotizma, dotična ovisnost hipnotizovane osobe o volji hipnotizatora jest, kako gore spomenuh, jezgra hipnotičkog pitanja, to je sastavni dio definicije hipnotizma, kako se razabire iz prije navedene definicije; isto proističe također iz definicije, što je donosi Antonelli: „Hipnotizam jest san ili stanje snu slično, u kojemu su duševne moći hipnotizovane osobe pod uplivom i ravnanjem hipnotizatora, kojemu se ova pokorava po sugestiji“: Istraživati dakle narav hipnotizma znači isto, što istraživati narav spomenute ovisnosti; jasno je po tom, da je upravo ova ovisnost predmet našega pitanja. Nu ono, što je predmetom pitanja, ne može biti istodobno i s istoga gledišta dokazom za isto pitanje, jer je to *circulus vitiosus*.

Stoga se nemože ustvrditi, da je spomenuta ovisnost dokazom za đavolsko porijeklo hipnotizma.

4. O prikazu fenomena.

G. kritičar tvrdi:

α) „Prikaz fenomena somnambulizma je „prilično mršav i nepotpun (11).

β) „oni pak o jasnom gledanju držim, da „nisu ni objektivno prikazani, već prema tendenciji, da ih se uzmogne kasnije prikazati „kao naravne.

γ) „Držim skroz neznanstvenim, što pri- „znaje g. pisac, da najjednostavniji, a možda „najuspješniji način, da se osoba iz stanja „somnambulizma probudi jest, da joj se puhne „u oči (16).

δ) „Nije mario, mislim, ni ono spominjati, „što se zove „prenos“ i „polarizacija“ barem ne „onako površno“ (str. 272.).

Odgovaram na α) Prigovor ne stoji, jer nije navedeno, u čemu sastoji ta mršavost moga prikaza, niti je pokazano, koje sam fenomene izostavio, a morao sam ih prema svrsi studije iznijeti. Ovdje dakle vrijedi ono načelo: *gratis asseritur, gratis negatur*.

Gore sam istaknuo, da se moja studija bavi samo i isključivo znanstvenim hipnotizmom i prema tomu moja je dužnost bila navesti samo znanstveno konstatovane fenomene. Nu takove sam fenomene naveo prema Antonelli-u, liječniku dru. Lapponi i dr. Willems-u, Coconnier-u, a nekoje sam od tih fenomena i sâm osobno vidio. Naveo sam dakle sve fenomene, koje zahtijeva svrha studije i zato mislim, da prikaz nije nepotpun.

Nepotpun je pak prikaz u očima g. kritičara možda zato, jer on polazi sa stanovišta, da sam u studiji morao navesti i one fenomene, koje razni šarlatani proizvadjaju u t. z. hipno-spiritizmu, nu takove sam pojave načelno isključio iz moje rasprave, jer ih liječnici znanstveno nijesu konstatovali, pak zato nijesam imao namjere ni zadaće, da razjašnjujem pitanje njihovu narav. Pada dakle i ovaj prigovor.

na β) Prigovor ne stoji, jer nije obrazložen. G. kritičar je morao navesti, u čemu sastoji tendencijoznost prikaza, i kako se imaju upitni fenomeni prikazati, e da budu objektivni, ali nije učinio ni jedno ni drugo, pa mu prigovor nema oslona.

na γ) Činjenica je, da hipnotizator vrlo često probudi uspavanu osobu tim da joj puhne u oči; to su toliko puta ustanovili liječnici-hipnotizatori, a istu stvar je i pred mojim očima učinio barem 10 puta Zitolo. Nu navesti od kompetentnih osoba ustanovljene činjenice nije neznanstveno, nego je to naprotiv znanstveno, jer to zahtijeva iscrpivost pitanja.

na δ) Fenomene „prenos“ i „polarizaciju“ morao sam navesti, e da prikaz bude potpun, t. j. da nabrojim sva znanstveno konstatovana fakta, a nijesam smatrao nužnim podrobnije ih opisivati, jer je njihova prirodnost na prvi mah jasna, budući da im je uzrokom djelovanje magneta, koji se tu primjenjuje. Raspravi je pak zadaća, da razjasni pitanje one hipnotične fenomene, kod kojih su naravni uzroci skroviti, pa je nužna njihova podrobnija analiza, da im se dođe do pravih uzroka.

5. O definiciji hipnotizma.

G. kritičar tvrdi, da je hipnotizam neznanstvena stvar, da je iznesena definicija samovoljno skovana, da hipnotizam uopće nema definicije. Evo njegovih riječi:

α) „Naravski, kad je trebalo dati definiciju „hipnotizma, onda je sto muka stajalo, jer se „neznanstvena stvar, za kakovu ja smatram „hipnotizam, ne da prikazati u znanstvenoj „formi.“

β) „Definicija je svojevoljno skovana, tako „da se prikaže hipnotizam, ne kao ono, što do- „ista jest, već kao ono, što se pod hipnotizmom „prikazati hoće.

γ) „Nema dakle definicije hipnotizam...“ (str. 272 i 273.).

Odgovaram na α) Prigovor o neznanstvenosti hipnotizma pada najprije zato, jer ga g. krličar ničim nije obrazložio. Nadalje proti ovom prigovoru stoji neopoziva činjenica, da pitanje hipnotizma kompetentni pisci: fiziolozi, psiholozi, liječnici, filozofi i kat. moraliste zbilja znanstveno obrađuju, t. j. po nekoj stalnoj metodi istražuju njegove uzroke, u čemu i sastoji znanstvenost ili znanstvena metoda. Uspjeh istraživanja bio je taj, da je sastanak njemačkih prirodoslovaca, koji se od 18.—24. rujna 1880. bijaše sastao u Danzigu, priznao hipnotizam činjenicom i postavio ga kao znanstveno pitanje.

„Hipnotizam je dakle u istinu, kako kaže Schütz, „postao savremenim znanstvenim prijepornim pitanjem i „biti će još kroz dugo vremena, jer pokušana riješenja „ponajviše nijesu još potpuno uspjela“.¹²

Upravo zato nalazimo n. pr. u svakoj psihologiji i moralci posebno poglavlje, koje govori o hipnotizmu. Nu što bi morali kazati o jednom aukturu, koji bi u svojoj psihologiji ili moralci posvetio posebno poglavlje neznanstvenoj stvari? Nije dakle hipnotizam neznanstvena stvar.

Na β) Nije istina, da je definicija samovoljno skovana. Kad je naime nadošlo bilo vrijeme, da dadem definiciju hipnotizma, nije me to stalo baš nikakove posebne muke, jer sam izabrao pravi put t. j. znanstvenu metodu. Indukcijom sam nabrojio znanstveno zajamčene fenomene, pogledao sam, što svi ti fenomeni imaju zajedničkoga, što karakteristična, što takova, da se uvijek pokazuje kod eksperimenata, pak je defi-

¹² Der Hypnotismus S. 2.

nicija sasma znanstvenim putem proizašla. Lako je naime bilo konstatovati — u čemu se također i auktori slažu — da se kod svih hipnotičnih fenomena postojano opetuju ova dva činbenika: a) sugestibilitet (hiperestezija, izvanredna osjetljivost) hipnotizovane osobe; b) sugestija sa strane hipnotizatora, i da po tom ova dva činbenika sačinjavaju suštinu hipnoze, te moraju ući kao glavni dijelovi u njezinu definiciju, koju prema Coconnier-u iznesoh već gore u prvom poglavlju. Što se je na ovaj način indukcijom ustanovilo, nije zaista nešto samovoljno skovano, već je takova definicija nešto iz znanstveno konstatovanih fenomena, od kojih su se mnogi dogodili i pred mojim očima, pomnjivo sabrana i složena u cijelinu, koja nam sa malo riječi daje bitne oznake hipnoze.

Nadalje prigovor pada i zato, jer ga g. kritičar nije obrazložio. Vrijedio bi naime prigovor jedino onda, kada bi se dokazalo, da od mene navedeni fenomeni nijesu znanstveno zajamčeni, ili da se iz točno navedenih zajamčenih fenomena ne dadu razabrati spomenute bitne oznake. Nu g. kritičar nije učinio ni jedno ni drugo i zato prigovor ne stoji. Prema tomu navedenom definicijom prikazuje se ono, što hipnotizam i hipnoza doista jest, a ne ono što se pod hipnotizmom i prikazati hoće. Definicija je objektivna, a ne samovoljna.

Na γ) Ima dakle definiciju hipnotizam i hipnoza. To najprije slijedi iz gornjih razjašnjenja. Nadalje to isto potvrđuje i činjenica, što svi u studiji navedeni auktori donose definiciju o hipnotizmu. Napose moraliste u svojim „Compendia theologiae moralis“ daju definiciju hipnotizma i udaraju granice dopuštenosti za hipnotične pokuse. Uopće, kad hipnotizam ne bi imao definicije, ne bi se o njemu moglo niti raspravljati, ta kako bi se onda razumjeli između sebe liječnici, kako filozofi, kako teolozi, kako moraliste? Kako bi mogli jedni pobijati a drugi braniti nešto što nema definicije?

Začudno je onda, kako se je mogao i g. kritičar odlučiti na pobijanje nečesa, što nema ni definicije. Definicija može biti izpravna ili neispravna; slobodno je g. kritičaru neispravnu definiciju pobiti i valjanim razlozima poduprijeti drugu definiciju, ali ustvrditi, da stvar, koja se tako često događa kao hipnotizam, i o kojoj se toliko raspravlja, uopće nema definicije, to dosta začudno zvuči.

6. Hipnotizam i terapeutika.

G. kritičar veli :

α) „Metoda dakle, što su je moderni pro-
„našli u terapijske svrhe t. j. u svrhe lije-
„čenja jest bolesti!“ ...

β) „Nema dakle definicije hipnotizam, jer
„to nije ars therapeutica, koja ima svoje stalne
„zakone, sredstva i metodu

γ) već je moderna magia, koju nekoji uza-
lud nastoje prikazati u odijelu znanstvenosti
(str. 273.).

Odgovaram na α) Ne može se kazati naprosto, da je hipnotizam bolest, jer mnijenje, koje hipnotizam drži bolešću, nije općenito među liječnicima, te su se posebno bavili proučavanjem njegove biti. Istina je, naime, da neki to tvrde kao Charcot, Konrád, Ladame, nu mnogi od ovih to samo onako na pola tvrde i priznaju mu moć liječenja kao n. pr. Ladame,¹³ a većina strukovnjaka u ovoj stvari niječe, da je hipnotizam bolest. Čujmo n. pr. prvake Nancijske škole Bernheim-a i Liébeault-a. Prvi veli: „realni san, koji nastaje uslijed su-
„gestije nikako se ne razlikuje od naravnog sna“.¹⁴ Nu naravni san nije bolest. Dakle nije bolest ni hipnotični san. Liébeault kaže: „dva sna (naime naravni i hipnotični) u svemu su jednaci“.¹⁵ Forel to potvrđuje veleći: „srostvo se naravnog sna
„i hipnoze ne može poreći, i usvajam mnijenje dra. Liébeault,
„koji kaže, da je tu samo jedna razlika naime odnošaj te opstoji
„između hipnotizovane osobe i hipnotizatora“. Ne može se dakle kazati naprosto, da je metoda, što su ju moderni pronašli u svrhe liječenja, bolest. Ono potvrđuje i ta činjenica, što se hipnoza može brzo prouzročiti i brzo ukloniti, a kod nijedne se bolesti što takova ne događa.

Nadalje, hipnoza se upotrebljava od liječnika, da se nekoje posebne živčane bolesti barem djelomično odstrane i da se fizične sile katkada okrijepe; a kako bi se to moglo uspješno

¹³ Ladame: *L' hypnotisme e la médecine legale* p. 20 (Antonelli).

¹⁴ Bernheim: *De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique*, p. 23 (Antonelli).

¹⁵ Liébeault: *Le sommeil provoqué et les états analogues* p. 27. (Antonelli).

činiti, kada bi hipnoza po svojoj bitnosti bila bolest?¹⁶ Nijesu dakle hipnoza ni hipnotizam po svojoj suštini bolest. Nego je hipnoza, kako kaže Bernheim, „posebno psihično stanje, koje „na umjetni način biva prouzročeno i koje sugestivnu osjetljivost pobuđuje i pojačava“,¹⁷ a iz toga stanja proističu po ljudski organizam uz dobre i loši učinci, koji su veći ili manji prema boljoj ili slabijoj liječničkoj sposobnosti hipnotizatora, prema više ili manje savršenoj metodi hipnotizovanja i prema različitim sustavima ljudskih organizama. Razumljivo je, da će hipnotizator slabih liječničkih sposobnosti, ako još k tome pogriješno rabi lošu metodu, prouzročiti pogoršanje bolesti, a ne ozdravljenje, ali iz toga još ne slijedi, da je hipnoza po svojoj biti bolest, nego slijedi, da nijesu upotrebljene mjere opreznosti, e da se što više umanje njezini loši učinci, jer je fakat, da se ti loši učinci sposobnošću liječnika i prokušanom metodom mogu puno umanjiti; to svjedoče Moll, Kraft, Schultze i osobito Bernheim, koji tvrde, da pri hipnotizovanju po metodi Nancijske škole, ako je metoda stručnjački primjenjena, loši učinci nijesu tako veliki kao pri hipnotizovanju po metodi Braidovoj. Nije po tom hipnoza po svojoj biti bolest, nego posebno psiho-fizično stanje, koje može da prouzroči u ljudskom organizmu dobre i loše učinke, a ti loši učinci, ako nijesu paralizovani od dobrih, mogu dovesti do bolesti: epilepsije, katalepsije, hysterije i t. d.

na β) Nije istina, da hipnotizam nema definicije, jer gore dokazasmo, da ju ima.

Nadalje razlog, koji za tu svoju tvrdnju g. kritičar pod β) navodi, ne zaključuje, što ćemo jasno razabrati, ako njegove riječi svedemo u slijedeću silogističnu formu:

Što nije ars therapeutica, koja ima svoje stalne zakone, sredstva i metodu, nema definicije. Nu hipnotizam nije ars therapeutica itd. Dakle hipnotizam nema definicije.

Svak vidi, da prva rečenica ovog silogizma nije u svojoj općenitosti istinita, jer ima toliko stvari, koje nisu ars therapeutica, ali posjeduju ipak svoju definiciju, jer su nešto drugo. Stoga ne slijedi ni zaključak, sve kad bi i bila istinita donja rečenica. Hipnotizam naime po sebi jest, prema riječima Bern-

¹⁶ Forel: Der Hypnotismus und seine Handhabung, p. 38. (Antonelli).

¹⁷ Bernheim: Neueste Studien über Hypnotismus, Suggestion und Psychotherapie. Leipzig. 1892, S. 52 (Schütz).

heima, posebno psiho-fizično stanje spojeno s nekim pojavima, nadalje u studiji iznesena definicija promatra hipnotizam samo s ovoga fiziološko-psihološkog stanovišta i zato s ovoga stanovišta hipnotizam imade definiciju i onda, kad ne bi bio *ars therapeutica*.

Ali ni donja rečenica silogizma nije sasvim ispravna, jer ono posebno psiho-fizično stanje i njegovi pojavi, koje po sebi može biti ubitačno za ljudski organizam i prouzročiti razne bolesti, ako je u službi nevješte i nesposobne osobe, — dade se svesti na terapeutsku metodu po vještim i iskusnim liječnicima, kako to bjelodano dokazuju činjenice. Ta, ko bi nabrojio sve klinike, ko sve bolnice i liječničke ambulatorije, gdje se hipnoza po stalnoj metodi upotrebljava za liječenje? Komu nije poznata škola u Nanciju i škola pariška u bolnici *Seilpêtriere*? Nadalje njemački i austrijski liječnici *Krafft-Ebing*, *Schrenk-Notzing*, *Moll* i drugi uvedoše hipnozu u znanstveno liječništvo.¹⁸

Heidenhain opominje, da se hipnoza ne smije često opetovati na istoj osobi, jer može biti uzrokom teških živčanih i psihičnih bolesti.¹⁹ *Dr. Bremer* odvrtače na jednoj sjednici društva *St. Louis medical society* od svake uporabe hipnotizma, a ostali tu prisutni liječnici slagahu se s *govornikom*, osim *dra. Steinmetz*, koji reče, da je kroz jednu godinu hipnotizovao 1500 osoba i da kod nijednoga slučaja nije opazio zlih posljedica. Na isti način *Charcot*, v. *Krafft-Ebing*, *Moll* i drugi ne priznaju pogibelji hipnoze, kad ju se razumno upotrebljava. Dapače su ovi posljednji, prema njihovim izjavama, kod živčanih bolesti postigli znamenitih uspjeha. Isto tako *Wundt* piše: „kogod je pročitao potanki opis hipnotizma, — što nosi također jasne znakove razborite objektivnosti, — iz pera današnjega ravnatelja škole u Nancy, *dra. Bernheim*, znade za uspjehe postignute poimence od *Forel-a* u *Zürich-u* i *Wetterstand-a* u *Stockolmu*, taj se, kažem, ne će moći oteti ideji, o kojoj se ovdje u istinu radi, da se „je naime (hipnotizmom) postigla terapeutska metoda „vanredne zamašitosti“.²⁰

¹⁸ *Olfers*: *Pastoralmedizin* S. 116, *Herder*, *Freiburg*, 1911.

¹⁹ *Heidenhain*: *Der thierische Magnetismus. Physiologische Beobachtungen* S. 22. *Leipzig* 1880 (*Olfers*).

²⁰ *Hypnotisme et suggestion, etude critique* p. 145 (*Coconnier*).

Kako se vidi iz rečenoga, hipnotizam je postao predmetom živahnog znanstvenog raspravljanja između liječnika, oni ga već upotrebljavaju u terapeutske svrhe po stalnim zakonima i na temelju toga iznose u sjednicama, spisima i časopisima svoja opažanja. Neki, istina je, pretjeravaju dobre učinke hipnoze, a drugi opet pretjeravaju loše učinke, stoga je najbolje držati se zlatne sredine i zaključiti, da hipnotizam, upotrebljen prema pravilima dobre metode i od vješitih liječnika, može ipak biti od koristi u nekim živčanim bolestima, zato se ne može poreći hipnotizmu, da je ars therapeutica.

na γ) Tvrđnju gosp. kritičara, da je hipnotizam moderna magia, treba razlikovati. Šarlatanski hipnotizam ili hipno-spiritizam je moderna magia, transeat vel concedo, ako je isključena varka i konstatuje se koji fenomen, te očito prekoračuje prirodne granice. Ali ne priznajem, da se što takova može i smije kazati o znanstvenom hipnotizmu, prvo, jer toga g. kritičar nije dokazao, drugo jer protivno proizlazi iz svega što do sada vidjesmo i što ćemo još vidjeti.

Nastavit će se.

Bilješke iz bogoslovske literature.

Novi udžbenik za eksperimentalnu psihologiju.

I. Razvitak psihologije. Povod ovom referatu dala je nedavno izašla eksperimentalna psihologija od Fröbesa.¹ Upućenima poznata je važnost empiričke psihologije uopće za sve umske znanosti (religiju, pedagogiju, pravo i državoslovlje, jezikoslovlje i medicinu), a u području specijalne filozofije za logiku, etiku i napose za spekulativnu psihologiju. Ako nas iskustveno istraživanje psihičkih pojava (s metodičkog obzira, po zakonima induktivne logike) i nije moglo dovesti do supstancijalne duše, ipak su se izjalovile nade materijalističkih filozofa,

¹ J. Fröbes S. J. Lehrbuch der experimentellen Psychologie. I. B., 1. Abt. (Frbg. 1915). Ova sveska raspravlja samo o čutilnim elementima, dočim unutar godine dana, kako nam autor obećaje, ima da izadje druga sveska, o višem duševnom životu.